

Cyflwynwyd yr ymateb hwn i'r [Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg](#) ar gyfer yr ymchwiliad: [A oes gan blant a phobl ifanc anabl fynediad cyfartal at addysg a gofal plant?](#)

This response was submitted to the [Children, Young People and Education Committee](#) for the inquiry: [Do disabled children and young people have equal access to education and childcare?](#)

Ymateb ar y cyd gan Comisiynydd Plant Cymru a Comisiynydd y Gymraeg
Joint response from Children's Commissioner for Wales and Welsh Language Commissioner

19/06/2023

Annwyl Gadeirydd ac aelodau,

Hoffem rannu copi o bapur rydym wedi cyhoeddi ar y cyd ynghylch darpariaeth Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY) cyfrwng Cymraeg. Fel comisiynwyr newydd, er ein bod ni'n sylweddoli ac yn awyddus gwarchod annibyniaeth ein sefydliadau, rydym yn sylweddoli hefyd bod dyletswydd arnom i gyd-weithio ar faterion os byddai gwneud hynny yn galluogi newidiadau positif ym mywydau plant a phobl ifanc Cymru. Dyma'r darn cyntaf o waith ar y cyd ar bwnc sydd wedi bod yn bryder i'n swyddfeydd yn ddiweddar.

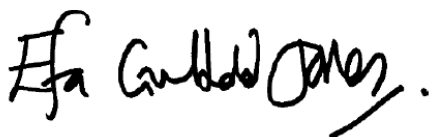
Mae cyfrwng iaith darpariaeth ADY yn rhan annatod o safon ac effeithiolrwydd y ddarpariaeth honno. Mae'r papur yn dod i'r casgliad nad yw'r gyfundrefn ADY yng Nghymru ar hyn o bryd yn adlewyrchu anghenion gwlad ddwyieithog. Er bod y Ddeddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a'r Tribiwnlys Addysg (Cymru) 2018 yn sefydlu'r egwyddor y dylai'r gyfundrefn ADY yng Nghymru fod yn ddwyieithog, mae'r papur yn dangos bod ffordd bell i fynd er mwyn gwireddu'r weledigaeth hwn.

Ar sail y dystiolaeth, mae'r adroddiad yn cynnwys nifer o argymhellion gan gynnwys galw ar i Lywodraeth Cymru sefydlu tasgu cenedlaethol fyddai'n gyfrifol am gydlynu ymdrechion i wella'r ddarpariaeth ADY Cyfrwng Cymraeg ar lefel leol, ranbarthol a chenedlaethol. Mae'r papur yn nodi'r prif faterion y dylai'r tasglu eu blaenoriaethu:

- Sicrhau bod awdurdodau lleol wedi adolygu eu darpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg yn llawn yn 2023
- Sicrhau bod adolygiadau o ddarpariaeth ADY yn lleol yn cael eu defnyddio i lunio a chyfeirio cynlluniau strategol i gryfhau'r ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg
- Datblygu'r sail dystiolaeth a chyfrannu at gynllunio adolygiad 5-mlynedd Gweinidogion Cymru o'r ddarpariaeth ADY yn y Gymraeg
- Datblygu cynigion ar gyfer ffurfioli trefniadau cydweithio effeithiol rhwng awdurdodau lleol ar sail ranbarthol.
- Arwain y broses o ddatblygu ymyriadau cenedlaethol mewn meysydd megis cynllunio'r gweithlu, adnoddau a dysgu proffesiynol

Rydym yn gobeithio bydd y nodyn a'r argymhellion o ddiddordeb i chi. Gwyddom fod y Pwyllgor yn monitro'r broses o weithredu Deddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a'r Tribiwnlys Addysg (Cymru) 2018, ac yn casglu tystiolaeth rhanddeiliaid i'r perwyl hwn. Gofynnwn felly i'r Pwyllgor ystyried yr adroddiad dan sylw fel tystiolaeth i'r ymchwiliad.

Yn gywir,

Efa Gruffudd Jones
Comisiynydd y Gymraeg

Rocio Cifuentes
Comisiynydd Plant

Y Gymraeg yn y Gyfundrefn Anghenion Dysgu Ychwanegol

**Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner**

**Comisiynydd
Plant Cymru**
Children's
Commissioner
for Wales

Sefydlwyd Comisiynydd y Gymraeg gan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011, gyda'r nod o hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg.

Sefydlwyd Comisiynydd Plant Cymru gan Ddeddf Safonau Gofal 2000 ac mae cylch gorchwyl y Comisiynydd yn cael ei osod yn Neddf Comisiynydd Plant Cymru 2001. Prif nod y Comisiynydd yw diogelu a hybu hawliau a lles plant.

Er ein bod yn gyrff annibynnol a bod gennym bwerau statudol penodol rydym hefyd yn credu bod lle i ni gydweithio mewn meysydd sy'n destun pryder i'r ddau gorff a lle mae gennym syniadau am sut y gellir gwella pethau. Ni ddylai plant a phobl ifanc a'u teuluoedd yng Nghymru ddisgwyl dim llai gennym. Rydym yn rhannu'r dyhead i sicrhau newidiadau clir a chadarnhaol ym mywydau plant a phobl ifanc yng Nghymru. Mae'r papur hwn yn amlinellu'r rhwystrau y mae rhai plant a phobl ifanc yn eu hwynebu wrth geisio derbyn addysg trwy gyfrwng y Gymraeg.

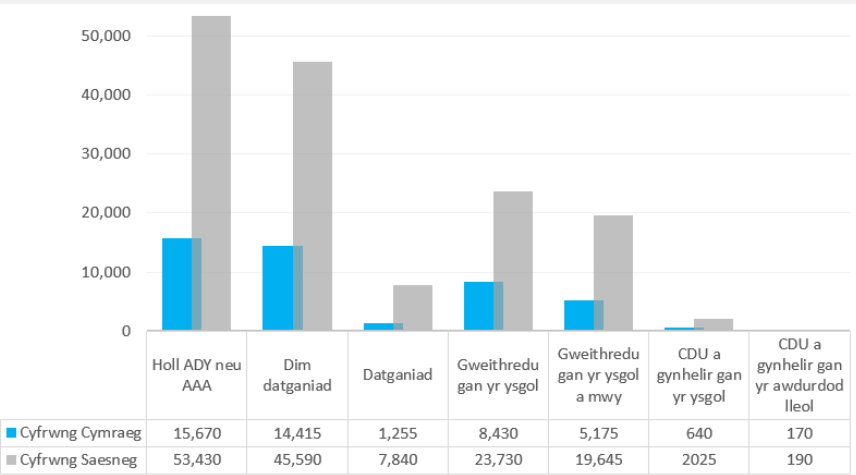
1 Mehefin, 2023

Crynodeb

- Mae'r papur hwn yn rhannu tystiolaeth am ddarpariaeth Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY) cyfrwng Cymraeg. Mae'r dystiolaeth yn deillio o rôl Comisiynydd y Gymraeg fel ymgynghorai statudol ar Gynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg (CSCA) awdurdodau lleol, a hefyd o waith achos y Comisiynwyr.
- Dylai darpariaeth ADY yng Nghymru adlewyrchu anghenion gwlad ddwyieithog, a dan Gofensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn (CCUHP) mae gan blant yr hawl i dderbyn addysg yn eu hiaith eu hunain.
- Mae'r dystiolaeth yn dangos bod ffordd bell i fynd er mwyn sicrhau cyfundrefn ADY cyfrwng Cymraeg. Mae heriau sylweddol, ac rydym yn derbyn nad hawdd fydd eu goresgyn ac ni fydd modd gwneud hynny dros nos.
- Mae'n hanfodol bod Deddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a'r Tribiwnlys Addysg (Cymru) 2018 yn cael ei gweithredu'n llawn er mwyn sbarduno cynllunio a gweithredu pwrpasol i sicrhau darpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg sy'n gyfartal â'r ddarpariaeth Saesneg.
- I wneud hyn yn effeithiol, rhaid i awdurdodau lleol adolygu yn llawn y ddarpariaeth ADY drwy gyfrwng y Gymraeg, gan ystyried anghenion siaradwyr Cymraeg ac i ba raddau y mae'r anghenion hyn yn cael eu diwallu. Mae'r dystiolaeth yn awgrymu nad yw hyn wedi digwydd ym mhob achos, ac mae hefyd felly yn codi cwestiynau ynghylch prosesau cynllunio ar gyfer gwella'r ddarpariaeth hon.
- Gofynnwn i Lywodraeth Cymru flaenoriaethu ei dyletswydd i gynnal adolygiad cenedlaethol o ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg. Yn y cyfamser, ni ddylid oedi wrth fynd i'r afael â rhai o'r heriau cenedlaethol amlwg sy'n bodoli, gan gynnwys diffyg gweithlu cyfrwng Cymraeg, diffyg adnoddau ac asesiadau cyfrwng Cymraeg, a diffyg cysondeb mewn trefniadau cydweithio rhanbarthol.

Ffeithiau allweddol

Tabl 1: Disgyblion gydag anghenion dysgu ychwanegol (ADY) neu anghenion addysgol arbennig (AAA) mewn ysgolion cynradd, canol ac uwchradd fesul blwyddyn, cyfrwng iaith a math o ADY/AAA, 2021/22 - yn seiliedig ar ddata Cyfrifiad Ysgolion Blynyddol ar Lefel Disgyblion (CYBLD).

- Mae gan tua 20% o ddisgyblion Cymru ryw fath o angen dysgu ychwanegol.
- O dan y gyfundrefn newydd, bydd pob disgybl sydd ag ADY, ac sydd angen darpariaeth dysgu ychwanegol, yn derbyn Cynllun Datblygu Unigol (CDU). Fel mae'r data yn ei ddangos, megis cychwyn y mae'r gwaith o symud disgyblion i'r gyfundrefn CDU. Y bwriad gwreiddiol oedd gwneud hyn erbyn Awst 2024, ond mae rhywfaint o oedi wedi bod, a'r bwriad erbyn hyn yw cwblhau hyn erbyn Awst 2025.
- Mae dysgwr 'Cyfrwng Cymraeg' yn y data yn cyfeirio at ddisgyblion mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg, dwy ffrwd a dwyieithog. Nid yw o reidrwydd yn diffinio cyfrwng iaith y ddarpariaeth ADY.

Cefndir

Mae cyfrwng iaith y ddarpariaeth Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY) yn rhan annatod o safon ac effeithiolrwydd y ddarpariaeth honno. Ar hyn o bryd nid yw'r gyfundrefn ADY yng Nghymru yn adlewyrchu anghenion gwlad ddwyieithog. Roedd pasio Deddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a'r Tribiwnlys Addysg (Cymru) 2018 (y Ddeddf) yn drobwyt yn y cyd-destun hwn, gan wreiddio'r egwyddor y dylai'r gyfundrefn ADY yng Nghymru fod yn ddwyieithog, ac felly bod y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg yn gyfartal â'r ddarpariaeth Saesneg.

Mae'r Ddeddf yn gosod nifer o ofynion pwysig o safbwynt y Gymraeg:

- Gofyniad i sefydliadau sy'n darparu ADY ystyried a oes angen i'r ddarpariaeth gael ei chynnig drwy gyfrwng y Gymraeg, ac os felly i gymryd pob cam rhesymol i sicrhau darpariaeth Gymraeg
- Pwerau i Weinidogion ddileu'r geiriad 'pob cam rhesymol' uchod yn y dyfodol, gan osod dyletswydd absoliwt i ddarparu ADY dwyieithog
- Gofyniad i awdurdodau lleol adolygu'n barhaus ddigonolrwydd darpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg
- Gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i drefnu adolygiadau o ddigonolrwydd darpariaeth ADY yn y Gymraeg bob 5 mlynedd

Daeth y Ddeddf i rym ym mis Medi 2021, ac mae'r ffocws bellach ar ei gweithredu.

Gweithredu ar sail hawliau plant...

Gweithredu'n ddwyieithog...

Mae gan blant hawliau dan Gonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn. Mae erthygl 30 y Confensiwn yn datgan fod gan blant yr hawl i ddewis pa iaith i'w defnyddio. Mae Pwyllgor y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn wedi nodi yn Sylw Cyffredinol rhif 11 bod darparu addysg drwy gyfrwng iaith y plentyn yn hanfodol er mwyn gweithredu'r hawl hon. Yn unol â Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011 mae Gweinidogion Cymru dan ddyletswydd i roi sylw dyledus i'r Confensiwn wrth wneud penderfyniadau polisi.

Mae angen i'r pwyntiau uchod gael eu hystyried yng nghyd-destun Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, sy'n datgan bod statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru, ac sy'n sefydlu'r egwyddor na ddylai'r iaith Gymraeg gael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru.

Tystiolaeth o'r Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg ac o waith achos y Comisiynwyr

Fel ymgynghorai statudol, yn ystod 2021-22 darparodd Comisiynydd y Gymraeg adborth ar Gynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg (CSCA) pob awdurdod lleol. Mae awdurdodau lleol yng Nghymru dan ddyletswydd statudol i ddatblygu a chyhoeddi CSCA, sy'n amlinellu eu targedau a'u cynlluniau ar gyfer gwella darpariaeth addysg drwy gyfrwng y Gymraeg yn eu hardal. Un o ddeilliannau'r cynlluniau strategol yw sicrhau cynnydd a gwelliant i'r ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg. Mae'r pwyntiau isod yn crynhoi'r dystiolaeth sy'n deillio o waith craffu Comisiynydd y Gymraeg ar y CSCAau, ac maent hefyd yn seiliedig ar waith achos Comisiynydd y Gymraeg a Chomisiynydd Plant Cymru.

- **Ar y cyfan prin iawn yw'r enghreifftiau lle mae'r CSCAau yn cynnig trosolwg manwl ac eglur o ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg.** Mae'r cynlluniau yn tueddu i ganolbwytio ar yr hyn sydd ar gael, ac nid ydynt yn gosod hyn yng nghyd-destun yr holl ddarpariaeth ADY sydd ar gael yn Saesneg. Canlyniad hyn yw ei bod yn anodd iawn deall i ba raddau y mae anghenion dysgwyr Cymraeg yn cael eu diwallu.
- Mae adran 63 y Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol adolygu eu darpariaeth ADY, gan gynnwys digonolrwydd darpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg. **Er hyn, mae nifer helaeth o awdurdodau lleol yn cydnabod yn y CSCAau nad oes ganddynt ddarlun llawn o anghenion ADY cyfrwng Cymraeg, nac ychwaith felly, i ba raddau y mae'r anghenion hyn yn cael eu diwallu.** Mae nifer helaeth yn ymrwymo i gynnal adolygiad cynhwysfawr yn y dyfodol, ond maent wedi methu â gwneud hynny fel rhan o'r broses cynllunio CSCAau.
- Nid yw'r asesiadau safonol a ddefnyddir i asesu ADY ar gael drwy gyfrwng y Gymraeg bob tro.
- Fel yn achos asesiadau, mae diffyg adnoddau a chyfleoedd hyfforddi cyfrwng Cymraeg yn parhau'n broblem ar draws Cymru. Er bod pocedi o arfer da nid yw'n glir bod hyn wastad yn cael ei rannu ar lefel genedlaethol.
- Mae rhai enghreifftiau gwyb o gydweithio rhwng awdurdodau lleol ar lefel ranbarthol. Mae'r enghreifftiau hyn yn gyfyngedig fodd bynnag, ac mae diffyg trefniadau cydweithio ffurfiol yn amlwg ym mwyafrif y CSCAau.
- Er bod rhai awdurdodau wedi adrodd eu bod yn gallu darparu yn Gymraeg ar gyfer pob math o ADY, **roedd mwyafrif yr awdurdodau yn adrodd am eu diffyg gallu i ddarparu drwy gyfrwng y Gymraeg ar gyfer nifer o anghenion.** Y patrwm cyffredinol oedd bod gan fwyafrif y siroedd rywfaint o ddarpariaeth gyffredinol cyfrwng Cymraeg (boed hynny yn gymorth o fewn ysgol, neu'n gymorth gan dimau allgymorth). Fel mae'r gefnogaeth yn mynd yn fwy arbenigol ac yn fwy cymhleth, ymddengys bod gallu awdurdodau lleol i ddarparu drwy gyfrwng y Gymraeg yn gwanhau'n sylweddol.
- Mae nifer helaeth o awdurdodau lleol yn cydnabod nad yw darpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg yn cwrdd ag anghenion dysgwyr. **Naill ai mae disgyblion cyfrwng Cymraeg yn gorfod derbyn cefnogaeth drwy gyfrwng y Saesneg, yn methu â chael y gefnogaeth y mae ei hangen arnynt, neu mae'r dysgwyr sydd ag ADY mwy cymhleth yn dewis addysg cyfrwng Saesneg o'r cychwyn gan eu bod eisoes yn ymwybodol o ddiffyg cefnogaeth cyfrwng Cymraeg.** Mae'r dystiolaeth hon o'r CSCAau yn ategu'r dystiolaeth rydym wedi ei derbyn yn sgil cwynion ac ymholiadau gan rieni, ac yn cael ei hadlewyrchu yn yr astudiaeth achos isod.

Tabl 2: Adroddiadau o ADY neu AAA mewn ysgolion cynradd, canol ac uwchradd yn ôl cyfrwng iaith a math o angen, 2021/22 yn seiliedig ar ddata CYBLD

Math o angen	Cyfrwng Cymraeg	Cyfrwng Saesneg
Anawsterau dysgu cyffredinol	3,545	10,130
Anawsterau lleferydd, iaith a chyfathrebu	4,780	15,875
Anawsterau ymddygiadol, emosiynol a chymdeithasol	4,360	16,230
Anawsterau dysgu cymedrol	2,980	8,685
Anawsterau ar y sbectrwm awtistig	1,090	6,455
Anawsterau corfforol a meddygol	1,005	3,915
Dyslecsia	1,345	4,130
Anhwyllder diffyg canolbwytio a gorfywigrwydd	430	2,175
Anawsterau dysgu difrifol	260	860
Nam ar y clyw	410	1,635
Nam ar y golwg	230	710
Dyspracsia	215	495
Anawsterau dysgu dwys a lluosog	110	235
Dyscalculia	80	285
Nam amlsynhwyraidd	30	140

➤ Ymddengys bod dwy brif her o ran cynnig darpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg. **Y gyntaf yw diffyg gweithlu arbenigol sydd â'r sgiliau ieithyddol priodol.** Mae maint a chapasiti'r gweithlu ADY yn broblem sy'n cael ei chrybwyll gan bob awdurdod lleol, yn enwedig ym meysydd niwroamrywiaeth, ac anawsterau ymddygiadol, emosiynol a chymdeithasol. Mae hyd yn oed yr awdurdodau sy'n cynnig darpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg lawn yn nodi pryderon staffio mewn meysydd fel seicoleg addysg a namau synhwyaidd. **Yn ail, mae cynnig darpariaeth arbenigol cyfrwng Cymraeg yn anodd pan fo'r niferoedd fyddai'n debygol o fanteisio ar y ddarpariaeth yn gymharol fychan mewn nifer o siroedd.** Hynny yw, mae awdurdodau lleol yn cydnabod diffygion y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg, ond yn methu â gweld atebion hawdd o ystyried cyfyngiadau adnoddau ac arian, a'r angen i ddarparu cefnogaeth ADY mewn ffordd sy'n ymateb i anghenion y mwyafrif. Yn y cyd-destun hwn dylid pwysleisio y gall ymarferwyr â sgiliau dwyieithog ddarparu ar gyfer sectorau cyfrwng Cymraeg, dwyieithog a chyfrwng Saesneg fel ei gilydd.

➤ Er gwaetha'r diffygion amlwg sy'n bodoli yn y ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg ar draws Cymru, **mae'r CSCAau hefyd yn cynnwys enghreifftiau o arfer da.** Mae nifer o brosiectau da yn digwydd ar hyd a lled Cymru. Er enghraifft, mae trefniadau cydweithio a rhannu adnoddau rhwng awdurdodau lleol, cynlluniau ar gyfer gwella sgiliau Cymraeg y gweithlu ADY, a chynlluniau ar gyfer hyfforddi athrawon a chymorthyddion y sector cyfrwng Cymraeg/dwyieithog. Er hyn, nid yw'n amlwg fod yr enghreifftiau o arfer da sy'n bodoli yn cael eu rhannu ar draws yr holl awdurdodau lleol, ac ar lefel genedlaethol.

Astudiaeth achos

Cysylltodd rhiant â swyddfa Comisiynydd Plant Cymru (CPC) ynglŷn â'i blentyn, a oedd wedi cael diagnosis o anhwylder diffyg canolbwytio a gorfywiogrwydd ac anhwylder y sbectwm awtistig. Roedd y plentyn dan sylw yn mynychu ysgol cyfrwng Cymraeg yn y prif lif ond nid oedd ganddo ddatganiad ADY na Chynllun Datblygu Unigol (CDU).

Roedd y rhiant wedi mynegi pryder na allai'r ysgol ddarparu ar gyfer anghenion y plentyn. Roedd y plentyn yn cael ei dynnu o'r ystafell ddosbarth yn aml ac yn cael ei addysgu ar wahân i'w gyd-ddisgyblion a byddai'r rhiant yn aml yn cael cais i ddod i nôl y plentyn yn ystod oriau ysgol oherwydd nad oedd modd ymdopi ag ymddygiad y plentyn. Awgrymodd yr ysgol y dylai'r rhiant symud y plentyn i ysgol arall er nad oedd ysgol cyfrwng Cymraeg arall yn yr ardal. Ni allai'r plentyn fanteisio ar yr addysg gyflawn y mae gan bob plentyn yr hawl iddi a'r addysg oedd ei hangen arno.

Cysylltodd CPC â'r ysgol a'r awdurdod lleol i holi am eu safbwynt hwy ynghylch y sefyllfa, ac i drafod sut gellid cefnogi'r plentyn. Trafododd CPC y sefyllfa â'r pennaeth, a gadarnhaodd fod yr ysgol wedi gofyn i'r rhiant godi'r plentyn o'r ysgol yn gynnar. Atgoffodd CPC y pennaeth fod gwahardd plant o'r ysgol yn anffurfiol yn anghyfreithlon, ac o ganlyniad, cadarnhaodd y pennaeth y byddai unrhyw waharddiadau yn y dyfodol yn rhai ffurfiol ac yn arwain at sail dystiolaeth ar gyfer panel ADY yr Awdurdod Lleol. Cadarnhaodd y pennaeth hefyd fod amserlen gyfyngedig wedi'i phennu ar gyfer y plentyn a bod cais wedi'i gyflwyno i'r awdurdod lleol ddatblygu CDU i'r plentyn oherwydd nad oedd darpariaeth yr ysgol yn diwallu ei anghenion.

Heriwyd yr awdurdod lleol gan CPC ynghylch y diffyg cefnogaeth i'r plentyn gan bwysleisio bod yr ysgol wedi gofyn am ragor o gymorth. Cafodd CPC ar ddeall y byddai'r awdurdod lleol yn cysylltu â'r ysgol oherwydd bod rhywfaint o ddrysych ynghylch y dystiolaeth a rannwyd gyda'r awdurdod lleol.

Wrth drafod y sefyllfa â CPC, mae'r rhiant yn dal i boeni y bydd unrhyw ddarpariaeth arbenigol i'r plentyn yn ddarpariaeth drwy gyfrwng y Saesneg. Mae'r teulu dan sylw'n wynebu penderfyniad anodd ac annerbyniol: naill ai maent yn cadw'r plentyn mewn addysg cyfrwng Cymraeg a derbyn amserlen a phrofiad addysgol hynod gyfyngedig, neu gallent benderfynu anfon y plentyn i ysgol cyfrwng Saesneg lle caiff y plentyn o bosibl addysg gyflawn, ond na fydd honno drwy gyfrwng eu dewis iaith.

Prif gasgliadau ac argymhellion

Mae'n bwysig cydnabod yr anghyfiawnder sylfaenol sy'n bodoli o fewn y system ADY bresennol. Mae tystiolaeth ddiamwys fod nifer sylweddol o ddisgyblion cyfrwng Cymraeg naill ai yn derbyn cefnogaeth drwy gyfrwng y Saesneg, neu ddim yn derbyn y gefnogaeth y mae arnynt ei hangen yn llawn. Mae hyn yn annerbyniol mewn gwlad ddwyieithog.

Mae gan ddarpariaethau'r Ddeddf y potensial i sicrhau darpariaeth ADY gwbl ddwyieithog yng Nghymru. Rydym yn cydnabod y bydd angen amser i weithredu'r Ddeddf. Er hyn, y peryg ag unrhyw ddarn o ddeddfwriaeth yw'r bwlch all ymddangos rhwng y bwriad cychwynnol a'r realiti wrth weithredu. Mae'r dystiolaeth yn y papur hwn yn tanlinellu'r her sy'n bodoli i wireddu amcanion y Ddeddf o safbwynt darpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg. Bellach, dros ddwy flynedd ers i'r Ddeddf ddod i rym credwn fod angen ffocws penodol a phwrpasol ar ddarpariaeth Gymraeg er mwyn sicrhau bod gofynion y Ddeddf o safbwynt y Gymraeg yn cael eu gweithredu i'w llawn botensial.

Ac ystyried yr uchod, mae'n galonogol fod Cynllun y Gweithlu Cymraeg mewn Addysg Llywodraeth Cymru yn cynnwys nifer o amcanion a chymau gweithredu sy'n canolbwyntio ar wella'r ddarpariaeth ADY drwy gyfrwng y Gymraeg. Er enghraifft, mae amcan 2.3(1) y cynllun yn ymrwymo i sefydlu is-grŵp i'r Rhwydwaith ADY Cenedlaethol a fyddai'n canolbwyntio'n benodol ar faterion megis sgiliau'r gweithlu, cyfleoedd dysgu proffesiynol, recriwtio ac adnoddau dysgu gyda golwg ar ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg a dwyieithog. Mae amcan 2.3(2) y cynllun yn ymrwymo i ariannu arweinydd gweithredu cenedlaethol ar gyfer y Gymraeg i gynnig cyngor, cefnogaeth a her i'r sector i gyflawni ei gyfrifoldebau o dan y Ddeddf yng nghyswllt y Gymraeg.

Credwn y dylid cryfhau'r ymrwymiadau uchod ymhellach, ac y dylent fod yn sail ar gyfer sefydlu tasglu canolog a chenedlaethol sy'n gyfrifol am gydlyn ymdrechion i wella'r ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg ar lefel lleol, ranbarthol a chenedlaethol. Dyma'r prif faterion a ddylai fod yn flaenoriaeth i'r tasglu:

- **Yn unol ag Adran 63 y Ddeddf, sicrhau bod pob awdurdod lleol wedi adolygu ei ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg cyn diwedd y flwyddyn.** Er bod y Ddeddf yn dweud bod dyletswydd ar awdurdodau lleol i adolygu eu darpariaeth ADY yn barhaus, mae'r dystiolaeth yn awgrymu nad yw llawer o awdurdodau lleol yn deall yn llawn i ba raddau y mae anghenion dysgwyr cyfrwng Cymraeg yn cael eu diwallu ar hyn o bryd. Yr unig ffordd o fynd i'r afael â'r heriau yw drwy sicrhau dealltwriaeth lwyr a manwl o'r sefyllfa bresennol.

- **Sicrhau bod proses adolygu'r ddarpariaeth ADY yn lleol yn cael ei defnyddio fel sail ar gyfer llunio a chyfeirio cynlluniau i gryfhau'r ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg, boed hynny drwy'r CSCAau neu'r cynlluniau strategol.** Mae'r Cod Anghenion Dysgu Ychwanegol yn pwysleisio y dylai proses adolygu'r ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg fwydo i broses ffurfio'r CSCAau. Mewn llawer o achosion, nid yw hyn wedi digwydd ac mae'n tanseilio potensial y CSCAau fel fforwm ar gyfer cynllunio, adolygu a monitro cynnydd yn y ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg. Rydym yn galw ar bob awdurdod lleol, unwaith y byddant wedi cydymffurfio â'u dyletswyddau dan Adran 63 y Ddeddf, i ddiweddarau eu CSCA a/neu gynlluniau strategol ADY ehangach.
- **Datblygu'r sail dystiolaeth a chyfrannu at gynllunio adolygiad 5-mllynedd Gweinidogion Cymru o'r ddarpariaeth ADY yn y Gymraeg.** Mae'r dystiolaeth yn dangos yn glir bod llawer o'r heriau wrth ddarparu ar gyfer ADY yn y Gymraeg yn rhai cenedlaethol a systemig. Bydd adolygiad 5 mlynedd Gweinidogion Cymru o'r ddarpariaeth ADY yn Gymraeg yn ffurfio'r sail dystiolaeth allweddol ar gyfer cynllunio ymyriadau ac arwain newid ar lefel genedlaethol. **Gofynnwn i'r Llywodraeth flaenoriaethu ei gwaith mewn perthynas â'r ddyletswydd hwn, ac i gyhoeddi amserlen manwl am y gwaith heb unrhyw oedi (cyn diwedd 2023 ar yr hwyraf).**
- **Datblygu cynigion ar gyfer ffurfioli trefniadau cydweithio effeithiol rhwng awdurdodau lleol ar sail ranbarthol.** A chofio mai'r ddwy her fwyaf amlwg i awdurdodau lleol yw diffyg gweithlu arbenigol sydd â sgiliau Cymraeg yn ogystal â diffyg darpariaeth arbenigol cyfrwng Cymraeg benodol, mae'n hanfodol hyrwyddo trefniadau cydweithio a rhannu adnoddau. Mae dadl gref dros ystyried datblygu cynlluniau strategol rhanbarthol ar gyfer y ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg a fyddai uwchlaw cynlluniau awdurdodau lleol. Rydym yn galw ar holl awdurdodau lleol i ystyried datblygu cynlluniau strategol rhanbarthol.
- **Ar sail adolygiadau lleol a chenedlaethol o'r ddarpariaeth ADY cyfrwng Cymraeg, arwain y broses o ddatblygu ymyriadau cenedlaethol mewn meysydd megis cynllunio'r gweithlu, adnoddau a dysgu proffesiynol.** Gan adeiladu ar amcan 2.3(1) Cynllun Gweithlu'r Gymraeg mewn Addysg, rydym yn gofyn i'r Llywodraeth sefydlu amserlen ar gyfer datblygu ymyriadau cenedlaethol a chyhoeddi ei chynlluniau mewn meysydd megis cynllunio'r gweithlu, adnoddau a dysgu proffesiynol.